

ÓVATOSAN A DIPLOMÁS PÁLYAKÖVETÉS ELVÁRÁSAIVAL!^{1,2}

AFELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK,³ ugyan különböző hangsúllyal, de kivétel nélkül mindenütt, két alapvető cél eléréséért küzdenek. Egyrészt szeretnének a tudományos kutatásban minél több eredményt felmutatni, másrészt fontos számukra a fiatalok és szüleiik körében megszerzett népszerűség, hisz így tudják növelni hallgatóik létszámát, és ez bevételeik egyik (általában legjelentősebb) forrása. Ez utóbbi cél érdekében valamennyi egyetem számára fontos, hogy egykori diákjai minél jobban boldoguljanak a munkaerő-piacon. Az intézmény munkájának egyik értékmérője ugyanis egyértelműen az, hogy végzett hallgatói mennyi idő alatt, és milyen állásokba tudnak elhelyezkedni. A jövődó gólyák pedig intézményválasztáskor komolyan számításba veszik, hogy mit várhatnak majd, ha kézhez kapják diplomájukat. Ma már a munkáltatók is figyelik, melyik intézményben végzett jövődöbéli alkalmazottjuk, ők azt szeretnék, ha hatékonyan dolgozó, rugalmas és nagy tudású fiatal diplomások jelentkezének a kezdők részére meghirdetett álláshelyeikre. A kormányok számára pedig egyértelműen stratégiai kérdés a friss diplomások munkanélküliségének minimálisra csökkentése. Így mindenki tudni szeretné, de – néhány, már régóta diplomás pályakövetési rendszer (a továbbiakban DPR) jellegű felméréseket végző egyetem kivételével – senki nem ismeri pontosan, hogy mennyit ér az egyes intézményekben szerzett diploma. A 2005-ös CXXXIX. új „Törvény a Felsőoktatásról” ugyan kötelezővé tette a felsőoktatási intézmények saját hallgatóikra vonatkozó pályakövetés vizsgálatait,⁴ sok egyetem azonban pénz, kellő eltökéltség, illetve módszertani útmutató hiányában csak nehézkesen, és kezdetleges formában tett eleget felmérési kötelezettségének. Az Állami Számvevőszék 2009-ben készített egy jelentést, melyben nyilvánosságra hozta, hogy kb. csak a felsőoktatási intézmények 5–10 százalékában folyik színvonalas pályakövetés.⁵ A pályakövetés általánossá tétele érdekében, uniós támogatással és az Educatio Nonprofit Kft. szakmai felügyelete mellett idén kezdődött meg

1 A tanulmány a TÁMOP 4.2.1.B-09/1/KMR-2010-2010-0005 projekt keretében készült.

2 Köszönettel tartozom Veroszta Zsuzsannának, az Educatio Nonprofit Kft. felsőoktatási referensének és elemzőjének a tanulmány kéziratához fűzött értékes megjegyzéseiért. A tanulmányban leírtakkal kapcsolatosan a teljes felelősség engem terhel.

3 Cikkemben minden felsőoktatási intézményt egyetemnek nevezek, legyen az akár főiskola, akár egyetem. A felsőoktatási intézmény és az egyetem kifejezéseket egymás szinonimájának tekintem.

4 Sok OECD országban már komoly hagyományai vannak a DPR vizsgálatoknak (*Kiss 2009*).

5 *Mészáros* (2010).

egy átfogó felmérés, a központi diplomás pályakövetési program,⁶ melynek egységes és kötelező elemei mellett az egyes intézmények saját maguk is beilleszthetnek kérdéscsoportokat a felmérésbe. Az adatfelvétel lebonyolításához és a válaszok feldolgozásához szoftvertámogatás áll rendelkezésre. Az első fázisban – pályázati úton – közel 30 intézmény csatlakozott ehhez a programhoz. Az általuk összegyűjtött válaszokból töltik majd fel azt a központi adatbázist, melynek elemzése minden bizonnyal értékes információkat fog nyújtani mind az intézmények, mind a diákok, illetve szüleik, valamint a munkáltatók és a kormány számára.

Tanulmányomban azzal a kérdéssel foglalkozom, hogy mit várhatunk, illetve mit nem várhatunk egy ilyen adatbázistól. A megbízhatóság problémakörét először az intézmények nézőpontjából gondolom végig, és megmutatom, hogy ebből a szempontból ugyancsak óvatosan kell az eredményeket kezelni. Ennek oka egyrészt az alacsony válaszolási hajlandóság, másrészt a felsőoktatási szabályozás szinte folyamatos változtatása. Ezek után a fiatal diplomások országos munkaerő-piaci helyzetének értékelhetőségével foglalkozom, és itt arra biztatom a felhasználókat, hogy viszonylag bátran fogadják el az elemzés állításait. Végül felhívom a figyelmet a DPR felmérésekhez kapcsolható olyan kiegészítő lehetőségekre, amelyek igénybe vételével további értékes információkhoz juthatnánk.

Mit mutat a DPR az egyetemek részére?

Diplomás pályakövetés két különböző úton készíthető. Az első módszer olyan központi felmérést jelent, amikor a véletlen mintavétel szabályainak megfelelően egy adott évben végzett évfolyamból országos szinten kijelölnek egy minden szempontból reprezentatív sokaságot, és a kiválasztott hallgatókat megpróbálják minél hatékonyabb módszerrel – általában kérdezőbiztosok révén személyesen – elérni, és rögzítik a kérdésekre adott válaszaikat. Ilyen felmérés volt Magyarországon a Fiatal Diplomások Életpályájának Vizsgálata (FIDÉV I és FIDÉV II) az 1998-ban végzettek vonatkozásán 1999-ben, és ugyanezen kohorsz utánkövetéses vizsgálata 2004-ben, illetve az 1999-ben végzettek felmérése 2000-ben, majd pedig 2004-ben.⁷ Jelenleg pedig tart annak a 2010-es központi felmérésnek az értékelése, melyben a 2007-ben és a 2009-ben végzetteket⁸ kérdezték meg az Educatio Nonprofit Kft. irányításával.⁹

A másik módszer lényege, hogy az egyetemek maguk keresik meg – többnyire elektronikus és/vagy postai levél segítségével – volt diákjaikat. Ilyenkor a felmérés általában teljes körű, és legtöbbször önkitöltős. Papíralapú levelezés esetén az intézmény vállalja magára a postázási költségeket. A teljes körűség azonban mind-

6 A továbbiakban minden diplomás pályakövetési programra DPR (diplomás pályakövetési rendszer) rövidítéssel hivatkozom.

7 Galasi (2002) és Galasi, Nagy & Varga (2004).

8 Az utóbbi években a fiatalok egy jelentős része csak az abszolutóriumig jutott el egyetemi pályafutása során, és bár már dolgozik, de (még) nem védte meg diplomáját. Ezért a DPR felmérésekben ma már a végzettség definíciója: legalább az abszolutórium megszerzése.

9 Az előzetes eredményeket lásd Veroszta (2010).

össze annyit jelent, hogy igyekeznek az évfolyam minden hallgatójához eljuttatni a kérdőívet, de mint az alábbiakban is látni fogjuk, a válaszolási arány általában meglehetősen alacsony. Ilyen jellegű felmérést Magyarországon elsőként – mai nevét használva – a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem készített 1998-ban, illetve az azóta a Szent István Egyetembe beolvadt Tessedik Sámuel Főiskola.¹⁰ Az egyetemi szintű felmérések 2005-ben és 2006-ban váltak általánossá, az új Felsőoktatási Törvény először még csak várható, majd valóban tárgyiasult előírásának megfelelően.

Mindkét típusú DPR empirikus sokaság megfigyelt értékei alapján von le következtetéseket. Módszertani szempontból a központi, kérdezőbiztosokkal végzett felmérés esetén lehetőség nyílik elméletileg torzítatlan következtetéseket eredményező mintavételi eljárás végrehajtására. A nem válaszolás okozta hibákat pedig nagyrészt ki lehet küszöbölni az ökonometriai módszertan súlyozási eljárásaival.¹¹ Amikor az egyetemek maguk keresik meg egykori diákjaikat, akkor a felmérés elvileg ugyan teljes körű, de a rendkívül alacsony válaszolási arány, továbbá a nem válaszolás feltételezhetően szisztematikus jellege miatt igen nehéz a felmérésből származó statisztikai mutatók olyan jellegű súlyozása, mely torzítatlan következtetésekhez vezet. Tanulmányomban egyszerű heurisztikus módszerekkel hívom fel a figyelmet arra, hogy az eredmények értelmezésével kapcsolatosan nem árt az óvatosság.

A 2010-es évet minden valószínűség szerint fordulópontnak tekinthetjük a diplomás pályakövetés hazai történetében. Egyrészt azért, mert a már említett uniós program ötvözi a fenti két módszert, másrészt pedig azért, mert gyakorlatilag minden nagyobb egyetemet sikerült bevonni a felmérésbe. A programban részt vevő intézmények 2010 tavaszán olyan kérdőíveket küldtek ki saját 2007-ben és 2009-ben végzett öregdiákjaiknak, melyekben a központi blokk azonos volt. Emellett minden egyetemnek lehetősége nyílt saját kérdéseit is belefoglalni a felmérésbe.¹² Az intézmények mind a kérdések összeállításához, mind a feldolgozásához segítséget kaptak és kapnak,¹³ emellett az Educatio Nonprofit Kft. szakmai támogatása a DPR intézményi kommunikációjára és a felmérések rutinszerűvé tételére is kiterjed. A cél a pályakövetés hosszú távú intézményi beépülése. A segítségért cserébe az intézményeknek meg kell küldeniük a koordináló Educatio Nonprofit Kft.-nek a központi blokk eredményeit.

10 A diplomás pályakövetés magyarországi elterjedéséről lásd *Horváth* (2008).

11 A torzítatlan becsléseket tartalmazó mintavételi eljárásokról és a mintaeredmények súlyozásáról lásd pl. *Greene* (1993) 4. fejezetét.

12 Az országos DPR-ben a tavaszi teljes körű, online vizsgálatok mellett, az őszi időszakban az intézmények számára mintavételen alapuló, kérdőíves kutatási kötelezettség is társul. Itt már kérdezőbiztosok fogják a munkát végezni. Ennek során az őszi „kötelező” adatok statisztikai ellenőrzése mellett az intézmény számára lehetőség nyílik saját preferenciái szerinti témák kutatására. Az őszi, mintavételes vizsgálatok adatait központilag nem gyűjti az Educatio Nonprofit Kft.

13 A módszertani útmutatásokért elég pl. megnézni a https://www.felvi.hu/diploman_tul/szakmai_tamogatas/dpr_sorvezeto/valaszadoi_hajlandosag/valaszadoi_motivacio_noveles?itemNo=3 weboldalt, ahol azután tovább „bóklászva” a módszertani útmutatón kívül is szinte minden fontos információt megtalálunk a diplomás pályakövetéshez kapcsolódóan, beleértve a külföldi felmérések jó tapasztalatait is. (Az oldal lezárta 2010 aug. 15-én.)

Ez a felmérés az egyetem szempontjából egyenértékű az olyan lekérdezésekkel, melyet önállóan végez, viszont az egységesítés miatt országos szintű tapasztalatok levonására is alkalmas. Az egyetemeket nem csak öregdiákjaik munkaerő-piaci státusa érdekli, hanem az is, hogy a volt hallgatók hogyan vélekednek a képzés eredményességéről. Az intézmények számára ez kulcsfontosságú információ arra vonatkozóan, hogy mit érdemes megváltoztatniuk népszerűségük növelése érdekében. A gazdálkodó egyetemek¹⁴ bevételnövelésének egyik legfontosabb módja a hallgatók után, vagy a hallgatóktól kapott költségtérítés, amit nem csak az elhelyezkedési esélyek befolyásolnak, hanem az is, hogy a hallgatók milyen véleményt alkotnak és adnak tovább az egyetemi képzésről. A képzés minősége ráadásul alapvetően kihat a munkába állási lehetőségekre. Az alábbiakban azt mutatom meg, hogy a kérdőívekben feltárt képet óvatosan kell kezelni, mert alacsony válaszolási arány mellett az eredmények erősen torzíthatnak. A www.felvi.hu honlapon található gyorsjelentés szerint a válaszolási arány 11 és 40 százalék közt változik,¹⁵ de megvizsgálva néhány egyetem DPR felmérési eredményeit úgy tűnik, hogy a 40 százalékhoz közeli válaszolási arány inkább a kisebb és családiasabb jellegű intézményeket jellemzi, illetve a kérdezőbiztossal is kombinált felmérések esetén érhető el. Az 1. táblázat három magyar egyetemi DPR felmérés válaszolási arányait mutatja.

1. táblázat: Három DPR felmérés válaszolási arányai a végzett évfolyam, illetve a kiküldött kérdőívek arányában

	A végzett évfolyam létszáma	A kiküldött levelek* száma	Értékelhető válaszok száma	Válaszolók aránya a kiküldött levelekhez képest (%)	Válaszolók aránya a végzettekhez képest (%)
Budapesti Corvinus Egyetem 2005-ben végzettek**	1273	815	202	24,8	15,9
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem 2007-ben végzettek	1912	1889	381	20,2	19,9
Eszterházy Károly Főiskola 2007-ben végzettek	3700	2600	873	33,6	23,6

* Elektronikus vagy postai levél.

** Ezt a társaságot már 2007-ben is kikérdezték, a most válaszolók emlékezte szerint közülük 2007-ben 93 százalék töltötte ki az akkori kérdőívet.

Források: *Andrási* (2010), *BME Diákközpont* (2009), *Lengyelné dr. Molnár* (2010).

Az egyetemek kezdeményezte felmérésekben a hallgatók címe általában nem okoz gondot, különösen amióta mindenütt elektronikus hallgatói nyilvántartás és egyben jegybeírási rendszer működik. Az 1. táblázat három felmérése közül a Budapesti Corvinus Egyetemé vonatkozik a legrégebben végzett hallgatókra, de a kiküldött levelek aránya még ebben az esetben is felülmúlja a kérdéses évfolyam 65 százalé-

¹⁴ A gazdálkodó egyetemek feladatairól és lehetőségeiről lásd pl. *Hrubos* (2004).

¹⁵ Lásd *Felvi* (2008).

kát. A hallgatói nyilvántartási rendszerek folyamatos fejlesztése eredményeként az intézmények által elérhető hallgatók száma minden bizonnyal meg fogja közelíteni a 100 százalékot (lásd pl. az 1. táblázatban a BMGE által elért hallgatói kör arányát), erre a végzősök esetében ma már a legtöbb felsőoktatási intézmény tanulmányi osztálya külön is hangsúlyt fektet, vagyis gyűjti és frissíti az utolsó évek postai és e-mail címeit. Akármennyire is igyekeznek azonban az elérhetőségi arányokat javítani, várhatóan mindig lesz kb. 1–2 százaléknyi hallgatói réteg, amelynek se az érvényes postai, se az e-mail címe nem áll az egyetemi adminisztráció rendelkezésére, mert ezek a hallgatók nem jelentették be megváltozott adataikat. Vajon kikből áll ez a réteg? Mivel ők az elérhetetlenek, erre a kérdésre nem lehet pontos választ adni. Egyetemi oktatóként egyértelműen azt tapasztalom, hogy az ilyen jellegű pontatlanság sok esetben együtt jár a tanulási feladatok hanyagolásával, az ismételt vizsgákkal, és a rossz diplomaeredményekkel. Ezeknek a fiataloknak a munkaerő-piaci státusa rontaná az összképet, mert a felsőoktatásban megkezdett „bukdácslásukat” a munkaerő-piacon is folytatják. Minden bizonnyal vannak azonban köztük olyan egykori hallgatók is, akik már az egyetemi éveik alatt intenzíven dolgoztak, és ezért az oktatási követelményeknek csak a minimumát teljesítették, közben viszont munkaerő-piaci karrierjük szépen ívelt felfelé. Az ő adataik javítanák az átlagot. Összességében tehát erről az 1–2 százaléknyi elérhetetlen fiatalról semmifajta határozott sejtést nem fogalmazhatunk meg.

A DPR felmérések körében a nem elérhető hallgatók által okozott torzításhoz képest sokkal nagyobb problémát jelentenek a nem válaszoló öregdiákok. A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen 1998 óta végeznek diplomás pályakövetési felméréseket, és ezeket a BME Diákközpont honlapján évenkénti tanulmányok formájában nyilvánossá is teszik. Esetükben a válaszolási arány a kezdeti 36 százalék feletti értékről fokozatosan esett vissza, és a 2009-ben tapasztalt 20 százalékot felülmúló arány már kis növekedést jelent az előző évhez képest. Annak ellenére, hogy az 1998-as felmérés óta következetesen törekedtek az összegyűjtött kérdőívezési tapasztalatok hasznosítására, az utóbbi években kb. 16–17 százalékkal maradtak a kezdeti évek relatíve magas válaszolási aránya alatt.¹⁶ A válaszolási hajlandóság csökkenése egyébként valamennyi egyetem esetében megfigyelhető tendencia.

Amennyiben az 1. táblázatban a felmért évfolyam létszámát tekintjük bázisnak, akkor az elérhetőség hiányában lemorzsolódtak következtében még tovább csökken azoknak az aránya, akik az adott évfolyamból visszaküldték a kitöltött kérdőívet. Ezek után természetesen merül fel a kérdés, hogy a kapott eredmények mennyire tükrözik a valóságos képet.

Amit nem tudunk: miért nem töltötte ki, illetve miért nem küldte vissza sok öregdiák a kérdőívet. Az alábbiakban megpróbálom összegyűjteni a lehetséges okokat.

¹⁶ Az adatok forrása: *BME Diákközpont* (2009) 7. oldalának 1. táblázata.

- a) Személyesen nem kapta meg a levelet
 - nem tartózkodott a megadott postai címem, és nem továbbították neki a kérdőívet
 - ugyan még él a megadott e-mail címe, de csak nagyon ritkán nézi meg ezt az elektronikus levelesládáját.¹⁷
- b) Nem vette a fáradságot, hogy válaszoljon.
- c) Tudatosan nem válaszolt, de nagyjából a válaszolókéval azonos a véleménye a képzésről
 - nem jól alakult az egyetem utáni karrierje, és erről nem szívesen számolna be, bár ezt a saját hibájának tartja.
- d) Tudatosan nem válaszolt, és rossz a véleménye a képzésről
 - jól alakult az egyetem utáni karrierje, de ezt nem az egyetem, hanem saját eredményének tartja
 - nem jól alakult az egyetem utáni karrierje, ezt az egyetemi képzés hibájának rója fel, és nem szívesen számol be róla.

Az a) és b) pont alatt feltüntetett okokat hipotézisem szerint tekinthetjük nagyjából véletlennek, ami ily módon nem befolyásolhatja szignifikánsan a DPR által kialakított képet. A c)-nél pedig feltételeztem, hogy a hallgató véleménye a válaszoló véleményével azonos. A d) ok azonban tudatos, ily módon nem tekinthető véletlennek. Vajon kik lehetnek azok, akik szándékosan nem válaszoltak a felmérésre, és rossz a véleményük a képzésről? Feltételezéseimet a c) és d) pont alatt a fentiekben írtam le, a pontos okokat pedig csak egy utánkötéses telefonos, vagy személyes megkeresés tudná feltárni, feltéve, ha ebben az esetben szóba áll az öregdiák, vagy esetleg valamelyik családtagja az őt kereső személlyel.

A hallgatók látszólag jelentéktelen d) csoportbeli részaránya is már komolyan torzíthatja a felmérés alapján kialakított képet, legalábbis azt a részét, mely az egykori alma mater megítélésére vonatkozik. Ezt a 2. táblázatban összefoglalt szimulációs eredmények segítségével mutatom meg. A szimulációs számításokban a BMGE 2007-ben végzett diákjai által a képzésről közölt vélemények átlagos értékekből indultam ki. A volt hallgatóknak az 1-től 5-ig tartó skálán értékelnük kellett, hogy a 2. táblázatban felsorolt állításokkal mennyiben értenek egyet. Teljes egyetértés esetén 5-öt, teljes egyet nem értés esetén pedig 1-et kellett beírniuk a kérdőív megfelelő rubrikájába. A kapott „osztályzatokat” ezek után a felmérés készítői átlagolták. Az eredmények annál jobbnak tekinthetők, ha átlaguk pozitív állítás esetén az 5-höz, negatív állítás esetén pedig az 1-hez vannak közelebb.

A 2. táblázat egy egyszerű szimulációs kísérlet eredményeit tartalmazza. Azt mutatja meg, hogy ha a 2007-ben végzett műszaki egyetemisták között 1, 2 vagy 5 százalék lenne az olyan öregdiákok aránya, akik nem válaszoltak, és rossz véleményrel vannak a képzésről, akkor hogyan alakultak volna az átlagos „osztályzatok”. Szimulációs kísérletemben ezek a hallgatók a pozitív kijelentésekkel egyáltalán

17 A BMGE felméréseit általában postai és elektronikus úton is el szokták küldeni, ezért esetükben kimagaslóan magas az aránya, akik megkapták a kérdőívet.

nem értenek egyet, és ott 1-et adnak (pl. „A képzés erős elméleti alapokat adott” állítással egyáltalán nem azonosulnak), a negatív kijelentéseket pedig tökéletesen igaznak tartják (pl. „Kevés volt a szakmai gyakorlati lehetőség.”), és ott 5-öt jelölnek be. A 2. táblázat mutatja, hogy ha csak a diákok 1 százaléka tartozik ehhez a negatívan értékelő csoporthoz, már akkor is 0,06–0,15 százalékpontnyi értékkel nőnek (csökkennek) a kérdéses átlagok, amennyiben 2 százalék a negatív véleményűek aránya, akkor a különbség 0,17–0,42 százalékpont, 5 százalék esetén pedig már 0,39–0,96 százalékpont. Természetesen ez csak egy gondolat kísérlet, de jól érzékelteti, hogy mennyire függhet a volt hallgatók átlagos véleménye attól, hogy hányan válaszolnak. Az éves összehasonlításokban egy pozitív állításnál ugyanis néhány százalékpontnyi növekedést, negatív állítás esetén pedig ugyanakkora csökkenést már nagy örömmel fogadtak a DPR készítői, holott elképzelhető, hogy egyszerűen csak a negatív attitűdű hallgatók válaszolási hajlandósága változott meg. A kísérlet tanulsága pedig a következő: vigyázat, az eredmények felfelé, a jobb megítélés felé torzíthatnak. Ennek pedig az az oka, hogy a nem válaszolók közt valószínűleg magasabb részarányban találhatóak a negatív értékítéletet vallók.

2. táblázat: A BMGE 2007-ben végzetek felméréséhez kapcsolódó szimulációs kísérletem eredményei

Állítások elfogadottsága ötfokú skálán	Tény a 2007-ben végzetek körében	1 % tartozik a d) csoportba	2 % tartozik a d) csoportba	5 % tartozik a d) csoportba
A képzés a gyakorlatban jól használható ismereteket adott	3,09	2,99	2,81	2,45
A képzés szakmai szemléletet és gondolkodásmódot adott	4,10	3,95	3,68	3,14
A képzés erős elméleti alapokat adott	4,01	3,87	3,60	3,08
Az egyetemen nem korszerű szakmai ismereteket tanítottak	2,70	2,81	3,01	3,41
A képzés során hiányos volt a szakmai ismeretek tanítása	2,57	2,69	2,90	3,32
A képzés során kevés vagy gyenge volt a szűken vett szakmai anyagokon túlmutató ismeretek közlése	2,95	3,05	3,23	3,58
Kevés volt a szakmai gyakorlati lehetőség	3,72	3,78	3,89	4,11
Alacsony szintű volt vagy nem bizonyult elégségesnek a nyelvtanulási lehetőség	2,47	2,59	2,81	3,25

A tényértékek forrása: a *BME Diákközpont* (2009) 18. oldalának 29. táblázata. A szimulációs értékek kiszámolásához felhasználtam a jelen cikk 1. táblázatában közölt válaszolási arányokat.

A késleltetés okozta problémák

Tipikus gyakorlat, hogy a végzés után 1 vagy 2, illetve utánkövetésként 4 vagy 5 év múlva kérdezik meg az öregdiákokat. Léteznek felmérések, melyekben közvetlen a

végzés után érdeklődnek a véleményekről, de a volt hallgatók ekkor még nem rendelkezhetnek annyi munkatapasztalattal, hogy érdemben tudják megítélni a képzés hasznosságát. 1 vagy 2 év elteltével viszont egy ötéves képzést feltételezve 1–7, a három éves képzések esetén pedig 1–5 évvel korábbi tapasztalataikról kell a megkérdezetteknek számot adniuk. Amennyiben nem a legrövidebb idő alatt fejezték be tanulmányaikat, akkor pedig még távolabbi az az idő, amire vissza kell tekinteniük. Ebből a szempontból nem az egykori hallgatók emlékezőképessége okozza a legnagyobb problémát, hanem az, hogy ennyi idő a rendszerváltás utáni magyar felsőoktatásban túl hosszú ahhoz, hogy ne történjenek alatta komolyabb változások a felsőoktatási szabályozás rendszerében. Az első, 1993-ban megalkotott Felsőoktatási Törvényt megszűnéséig 36-szor módosították,¹⁸ és a 2006. március 1-jétől érvényes új Felsőoktatási Törvényt is már kb. 6–7 előírásában¹⁹ változtatták meg. Ezek közül a változások közül az intézmények működésére vonatkozóan természetesen nem mindegyik nagy horderejű, pl. a 2006 utáni újabb rendelkezések egy része csak a hallgatói tandíjkezdvényt módosította. A részképzések indíthatóságára, a tandíjból származó bevétel szabályozására, a felvételi keretszámok meghatározására vonatkozó újonnan elfogadott szabályok azonban már bizonyos esetekben ugyancsak komoly befolyást gyakoroltak az intézményi működés feltételeire. A legnagyobb változást természetesen maga a 2006. március 1-jén életbe lépett új felsőoktatási törvény idézte elő, mely általánossá és kötelezővé tette a lineáris képzési rendet. A legtöbb intézményben a 2005–2006-os tanévben tértek át a szakok többségében az új képzési rendszerre az alapképzésre beiratkozó hallgatók esetében, így az első nagyobb létszámú hallgatói generáció 2009 nyarán és őszén került ki ebből a rendszerből a munkaerő-piacra. Ez a populáció azonban még csak az alapképzést végezte el, a mesterképzéses hallgatók tömeges kilépésére csak 2011 nyaratól számíthatunk. Az 1 évvel korábban végzett mesterképzések hallgatóira vonatkozó első felmérést majd 2012-ben lehet elvégezni. Vagyis várnunk kell még két évet, amíg valóban releváns információhoz juthatunk az éppen aktuális képzési rendszerre vonatkozóan. Akár el is tekinthetünk az információ feldolgozásához szükséges kb. féléves időtartamtól, és elég, ha megpróbáljuk kitalálni, hogy a várakozás két éve alatt, az eddigi tendenciákat feltételezve, vajon hány lényeges és kevésbé lényeges szabályozási elem lép majd életbe. Mindenesetre 2012-ben lesz egy több-kevesebb információt tartalmazó helyzetképünk arról a rendszerről, mely addigra már jócskán módosított formában fog működni. A probléma érzékeltetésére a 3. táblázat segítségével tanulmányozzuk két, nagy horderejű törvényi változás követhetőségét. Az 1999-es integrációs előírásokét,²⁰ melyek az akkor létező 55 állami felsőoktatási intézményből 30-at hoztak létre,²¹ és a 2006-tól kötelezővé vált lineáris képzésre való áttérését.

18 Lásd *Polónyi és Timár* (2006).

19 Ezt magam összesítettem a megjelent sajtóközlemények alapján.

20 Az igazság az, hogy 1999-ben még csak néhány egyetemen készítettek diplomás felmérést, de 2006-ban az új Felsőoktatási Törvény hatására már jóval több intézményben volt DPR.

21 Érdemes megjegyezni, hogy 2006-ra az egyházi és alapítványi felsőoktatási intézmények alapításával az intézmények száma 71-re nőtt, a 2008/2009-es tanévben pedig a 30 állami intézmény mellett 25 egyházi és 15 alapítványi egyetem és főiskola működött.

3. táblázat: Két nagy horderejű szabályozási változás hatásainak nyomon követhetősége

Változás	Változás éve	Az adott rendszerből kikerülő első végzősök, ötéves tanulmányi időszakot feltételezve	Az egy éve végzetek első felméri éve, amikor a hallgatók végig az adott rendszerben tanultak
Intézményi integráció	1999	2004/2005-ös tanévben	2006
Lineáris képzési rendszer	2006	2011/2012-es tanévben	2013

Az állami intézmények integrációja, illetve a lineáris képzési rendszer bevezetése először struktúrájában, majd pedig magában az egész képzés tematikájában változtatta meg az állami, illetve a lineáris rendszert illetően minden felsőoktatási intézmény működési feltételeit. Egyik intézkedés előtt se volt lényegi kísérleti szakasz, így legalább utólag jó lenne tudni a hatásukat. Ami a változások hallgatók boldogulását érintő következményeit illeti, ezt az integráció esetében legkorábban 2006-ban tudhatta meg a szakma, a lineáris képzési rendszert illetően pedig még mindig legalább két évet kell várunk az adatokra. A táblázatból az is látszik, hogy mire az egyik nagy horderejű változás hatását nyomon lehetett követni, addigra már éppen életbe lépett az újabb, még jelentősebb változás. És akkor nem is említettük az 1999 és 2006 közt bevezetett számtalan egyéb, lényegbe vágó vagy kevésbé fontos szabályozási módosításokat.

A DPR és a friss diplomások munkaerő-piaci helyzete, valamint a DPR-ben rejlő további lehetőségek

Mint az előzőekben láttuk, az intézmények DPR-en keresztüli értékelése csak nagy késleltetéssel valósítható meg, és még az is könnyen előfordulhat, hogy mire a bírálatot kézhez kapja az egyetemi vezetés, már nem csak a szabályozási környezet, hanem saját stratégiája is megváltozik. Az is probléma, hogy az ilyen típusú kérdésekkel nagyon nehéz egzaktan feltárni a képzés minőségét, és ezért nehéz javítani is azon. Nem véletlen, hogy a DPR felmérések mellett, azokkal kb. azonos hangsúlyal az alumni rendszer jelenti az egyetemi stratégiák újonnan előtérbe került elemét. Az alumni rendszer az egyetem részére több szempontból is hatékonyabb lehet, mind a DPR felmérések. Nem csak információhoz juttathatja az egyetem vezetését a képzésről kialakult hallgatói véleményekről, hanem a társasági-társadalmi kapcsolatokon keresztül növelheti presztízsét, és segítségével az egyetem esetleg anyagi erőforrásokra is szert tud tenni. Gyakori az alumni rendszer és a DPR együttes szervezése, a közös levélben történő információküldés. A két módszer kölcsönösen támogathatja egymás hatékonyságát.

A DPR felmérésnek azonban az intézményi szintű relevanciájukon kívül országos jelentősége is van. Egyrészt jól fel tudja tárni az egyetemisták társadalmi hátterére és életmódjára vonatkozó információkat, másrészt a DPR-ek által pontos képet kaphatunk a diplomások munkaerő-piaci lehetőségeiről, további terveiről, beleértve a tanulási szándékaikat, külföldi munkavállalási elképzeléseiket, vagy

akár a gyerekvállalási hajlandóságukat. Amennyiben ugyanazt a kohorszot két, egymástól legalább kétévnyi távolságban levő időpontban is felméri, akkor lehetőség nyílik a fiatal diplomások munkaerő-piaci mozgásának feltérképezésére. Ezeket a témaköröket azonban már sokkal inkább érdemes valamennyi egyetem vonatkozásában egységes kérdőívek segítségével feltárni, ezért tekinthető nagyon hatékony DPR felmérésnek a 2010 tavaszán elkészített egyetemi szintű, de központi blokkokból álló vizsgálat.²²

A továbbiakban azzal a kérdéssel foglalkozom, hogyan lehetne az egységesített blokkok lehetőségét még inkább kihasználni. Amennyiben a DPR felmérésekhez előre kiválasztva egy-egy más témakörre vonatkozó kérdéscsoportot is csatolnának, akkor további témakörök vizsgálatára is lehetőség nyílna.²³ Ez a módszer nagyon hasonlítana arra a megoldásra, amelyet a KSH alkalmaz, amikor időről-időre hozzákapcsol munkaerő-piaci felméréseihez egy kiválasztott réteget érintő, speciális kérdéscsoportot. Az alábbiakban példákat adok arra, milyen, az egyetemet érintő témaköröket lehetne a DPR felméréshez csatolni.

– Hogyan látják a fiatalok a HÖK szerepét saját érdekeik képviselőjében. Mennyire értesültek, illetve vették részt a HÖK munkájában. Mi a véleményük a HÖK nagyarányú szavazati jogáról a különböző egyetem fórumokon.

– Mennyire voltak elégedettek alma materük infrastrukturális felszereltségével. Az infrastruktúra mennyire befolyásolta tanulási eredményeiket.

– Mi jellemezte tankönyvvásárlási szokásaikat. Milyen tanításhoz kapcsolódó segédeszközt létesítenek előnyben.

Természetesen még folytatható a kérdések sorozata, a fentiekben csak megpróbáltam felvillantani azokat a lehetőségeket, melyeket a DPR-hez illesztett kiegészítő kérdések jelenthetnek. A nem az intézmény megítélésével kapcsolatos kérdésekre adott válaszok esetén is felmerülhet a szisztematikus torzítás problémája. Amennyiben elfogadjuk a nem válaszolók a)-b)-c)-d), korábban leírt csoportosítását, akkor kizárólag a c) és d) csoportba tartozók torzíthatják a válaszokat, mert ők azok, akik tudatosan nem küldik vissza a kérdőívet. A c) csoportba tartozó öregdiákoknak rosszul alakult az életük, a d) csoport egy részének viszont jól. A kérdés az, hogy mekkora a c) és d) csoportbeli fiatalok aránya. A munkaerő-piaci helyzetkép ugyanis valószínűleg rosszabb a tapasztaltnál, ha a c) csoportbeliek vannak többségben, de jobb is lehet, ha a d) csoporton belül nagy a sikeres fiatalok aránya. Minden olyan esetben, ha a c) réteghez és a d) réteg szerencsés munkaerő-piaci alcsoportjához is tartozik legalább egy fiatal, akkor a torzítás kisebb, mint a volt alma materre vonatkozó vélemény esetében. Ekkor ugyanis mind a szerencsés, mind a kevésbé

22 Hasznos lenne a pályakövetésen belül panelvizsgálatokat is készíteni. Jelenleg ez Magyarországon anyagi és adatvédelmi okok miatt nem jellemző (bár van intézmény, amely panel építésével próbálkozik), de pl. a német pályakövetési rendszer erősen erre épít. Ezzel maga az életpálya, karrier-ív is vizsgálható. A német pályakövetési rendszerről és más európai ország felméréseiről lásd *Rehburg és szerzőtársai* (2007).

23 Az angol terminológiában az ilyen típusú felméréseket a „piggy-backed”, azaz a háttára vett kifejezéssel illetik. Ez a szóhasználat nagyon szemléletes: ha már egy bizonyos témakörre vonatkozóan készítenek egy felmérést, akkor az megtoldható egy másik témára vonatkozó nem túl nagy kérdéscsoporttal, és így csak egy kicsivel több erőfeszítéssel sok új információ nyerhető.

szerencsés helyzetű hallgatók közül van, aki tudatosan nem válaszolt. Ráadásul az aktuális munkaerő-piaci helyzet vonatkozásában az se okoz gondot, hogy időközben változott a felsőoktatási szabályozás.

Úgy tűnik, hogy a DPR felmérések az intézményre vonatkozó esetleges torzított összképe ellenére a munkaerő-piaci helyzet értékelése megbízhatóbb. A DPR-ek semmi mással nem helyettesíthető lehetőséget nyújtanak a fiatal diplomások munkaerő-piaci helyzetének megismerésére. Amennyiben a kérdéseket központilag állítják össze, de az egyes intézményeknek lehetőségük van ezt még saját kérdéseikkel is kiegészíteni, akkor nem csak a kérdőívek összeállításához szükséges munkával lehet spórolni, hanem az egységes kérdések a felmérés minőségét és elemezhetőségét is nagyban javítják.

Összefoglalás, következtetés

A tanulmány első része felhívja a figyelmet arra, hogy a DPR felmérések eredményeként a felsőoktatási intézményekről kialakult véleményt érdemes fenntartásokkal kezelni. Az alacsony visszaküldési arány ugyanis minden bizonnyal részben tudatos nem válaszolással magyarázható, és e mögött a szándékos hallgatás mögött nagyon gyakran az intézmény negatív megítélése rejlik. Emellett a felsőoktatási szabályozás rendkívül sűrű módosítása azt eredményezi, hogy szinte mindig néhány törvényi változtatást még nem visszatükröző, korábbi helyzetképet kapunk, ami csak több-kevesebb pontossággal vehető figyelembe az éppen aktuális körülmények közt. Ezért is van nagy jelentősége az alumni programoknak, mely közvetlenebb információt és kapcsolati tőkét biztosít az egyetemeknek. Emellett a DPR és az alumni szervezések kölcsönösen segítik a másik típusú program célkitűzéseinek megvalósulását.

A munkaerő-piaci helyzetre vonatkozó válaszok valószínűleg már kevésbé torzított összképet adnak, mint az egykori alma máter megítélése. Abban az esetben, ha a kérdőív munkaerő-piaci részét egységesen dolgozzák ki, és az ezekre a kérdésekre adott válaszokat össze is gyűjtik egy központi adatbázisban, akkor a diplomás fiatalok munkaerő-piaci helyzetére vonatkozóan rendkívül értékes adatokhoz juthatunk hozzá. A felmérés magában rejt egy további lehetőséget is: amennyiben minden DPR lekérdezéshez más-más, de alkalmanként egységesen kidolgozott olyan külön kérdéscsoportot csatolnak, mely a fiataloknak a képzés valamely speciális területéről kialakult véleményükre vonatkozik, akkor további, akár országos relevanciájú adatok tárhatók fel.

BERDE ÉVA

IRODALOM

- ANDRÁSI MONIKA: A BCE 2005-ben végzett hallgatóinak 5 éves „jubileumi” felmérése. TÁMOP 4.1.1: első intézményi pályakövetési eredmények, tapasztalatok. Előadás a DPR Szakmai Nap III konferencián a Budapesti Corvinus Egyetemen. 2010. jún. 10.
- BME DIÁKKÖZPONT (2009) A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem elhelyezkedési esélyei; Felmérés a BME-n 2007-ban végzettek körében és a 2005-ben végzettek utókövetése.
- FELVI (2008) Hazai pályakövetési gyakorlatok – Gyorsjelentés 2008. VI. 27. Leoltve: 2010. augusztus 10-én a https://www.felvi.hu/diploman_tul/szakmai_tamogatas/hazai_dpr/hazai_palyakovetes_i_gyakorlatok__gyorsjelentes_?itemNo=1 honlapról.
- GALASI PÉTER (2002) Fiatallétszámok a munkaerőpiacon a tömegesedés időszakában. *Educatio*, No. 2. pp. 227–236.
- GALASI PÉTER, NAGY GYULA & VARGA JÚLIA (2004) Fiatallétszámok munkaerőpiaci helyzetének változása 1999–2003. Jelentés a FIDÉV kutatás első kötetes felvételének eredményeiről. Budapest, 2004. június 28.
- GREENE, WILLIAM H. (1993) *Econometric Analysis*. Second Edition. Prentice-Hall, Inc.
- HORVÁTH DÁNIEL (2008) Hazai gyakorlatok a diplomás pályakövetésben. In: FÁBRI ISTVÁN, HORVÁTH TAMÁS, KISS LÁSZLÓ & NYERGES ANDREA (eds) *Diplomás pályakövetés I*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság; Országos Felsőoktatási Információs Központ.
- HRUBOS ILDIKÓ (2004) Gazdálkodó egyetem, szolgáltató egyetem, vállalkozó egyetem. In: HRUBOS ILDIKÓ (ed) *A gazdálkodó egyetem*. Felsőoktatási Kutatóintézet. Új Mandátum Könyvkiadó.
- KISS LÁSZLÓ (2009) Külföldi gyakorlatok a diplomás pályakövetésben. In: FÁBRI ISTVÁN, HORVÁTH TAMÁS & NYERGES ANDREA (eds) *Diplomás pályakövetés II. Elhelyezkedés, alumni, jó gyakorlatok*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság; Országos Felsőoktatási Információs Központ.
- LENGYELNÉ DR. MOLNÁR TÜNDE (2010) Eszterházy Károly Főiskola. TÁMOP 4.1.1: első intézményi pályakövetési eredmények, tapasztalatok. Előadás a DPR Szakmai Nap III konferencián a Budapesti Corvinus Egyetemen. 2010. jún. 10.
- MÉSZÁROS BÁLINT (2010) Mi alapján döntenek a felvételizők? – A józan ész kritikája. *Magyar Narancs*, No. 30. (Felsőoktatás – Melléklet.)
- POLÓNYI ISTVÁN & TIMÁRJÁNOS (2006) A sikeres felsőoktatás. Ábránd és valóság. Dokumentum-elemzés. *Educatio*, No. 4. pp. 811–818.
- REHBURG, SCHOMBURG, TEICHLER, MUGABUSHAKA, & JAHR (2007) *Careers after Higher Education: a European Research Study from: 1997–2006*. The International Centre for Higher Education Research, Kassel.
- VEROSZTA ZSUZSANNA (2010) Friss diplomával a munkaerőpiacon. Előadás a DPR Szakmai Nap III. konferencián a Budapesti Corvinus Egyetemen. 2010. jún. 10.